

ETIKA A FILOSOFIE
***Zkoumání zdroje a povahy
mravního vědomí***

METAETIKA
etika o etice

Tento učební materiál vznikl v rámci projektu *Inovace studijního programu Pastorační a sociální práce ETF UK (CZ.2.17/3.1.00/33279)* spolufinancovaného z prostředků Evropského sociálního fondu, státního rozpočtu České republiky a rozpočtu hlavního města Prahy.

Evropský sociální fond – Operační program Praha Adaptability
Praha & EU: Investujeme do vaší budoucnosti

Zdroje mravního vědění

- Hledáme, jakou povahu má naše mluvení a uvažování o etice.
- Co je etika ve své podstatě. Jaký má základ? Na čem je založena?
- Existuje řada přístupů, z nichž některé lze zjednodušeně vystihnout slovy jako intuicionismus, emotivismus apod.
- Nejde však o pouhé škatulkování. Praxe soc.práce i životní zkušenost ukazují, že o etice mluvíme a z etického hlediska odůvodňujeme svá jednání na velmi odlišných pojetí povahy toho, co považujeme za správné, či za dobré.

Intuicionismus

- Intuici – tedy o osobní pocit vědění – týkající se mravní skutečnosti. Zpravidla ve spojení s etickým subjektivismem, založeném na pocitech v jedinci, který však může být objektivního charakteru (obecně platný), vysvětlitelný a dále rozumově zpracovatelný jako základ pro mravní vědění. Výsledkem intuice je vědomí, že správné je např. to, co mi přináší pocit libosti, nebo jakékoliv vědomí přijatelnosti určitého jednání.
- Intuicionisté zpravidla tvrdí,
 - 1.) že „dobré“, nebo „dobro“ je to , co je nutně, samo o sobě dobré. Dobro v tomto smyslu není to, co poukazuje na konkrétní dobrou věc. Dobro je něco nedefinovatelného.
 - 2.) že základní mravní sdělení-pravdy- výroky jsou objektivně platné. Nezávisí na člověku. Například intuice, že nenávisť je špatná, je objektivně platné. Tato danost je zakotvena v základním mravním citění dospělého člověka. Je to objektivní přesvědčení, získané intuicí. Jedná se o vyjádření objektivního faktu, který nezávisí na ničem nebo na nikom.
 - 3) že se jedná o kognitivní (poznatelné) mravní hodnoty – lze tyto mravní hodnoty a sdělení poznat. Každý dospělý člověk je vidí jako pravdivé, bez potřeby dalšího dokazování. Jsou evidentní – zřejmé, jsou v nás, v myslích a rozumu.
- Intuicionismus je snadno kritizovatelný: těžko přijmout, že mravní přesvědčení jsou každému a všude zřejmá. To lze spíše u matematiky, hůře u etiky: příklad - rasismus, role ženy ve společnosti, mnohoženství. Zdá se, že na první pohled jde o samozřejmá mravní přesvědčení vycházející z intuice, která jsou zakotvená ve společnosti a nejsou objektivní. Spíše by se mohlo zdát, že jde o určité stádium mravního vývoje člověka

Emotivismus

- Jde o nekognitivní teorii. Ricken považuje Huma za emotivistu: „Rozum je a má být jen otrokem afektů, nemá si nikdy nárokovat jinou úlohu než jim sloužit a být jich poslušen“. Tedy, když rozum nemá vůdčí roli ve stanovené toho, co je mravně správné, mnozí automaticky považují za zdroj mravních norem emoce. Přitom touha nemusí být pouze věcí emoce – bych řekl...
- Jde o názor, že mravní soudy jsou vyjádřením pozitivní nebo negativní emoce, vyjádření okamžité nálady, a ne reflektovaného pocitu.
- Existuje jiný důvod pro chápání základních mravních přesvědčení jako mající původ v emocích. Totiž vysvětlení mravního jednání je jednodušší, a mnohdy se filozofové řídí principem, že co je jednodušší k vysvětlení, to je to správné vysvětlení. Nejsou potřeba další teorie (Bůh, jedinečné mravní hodnoty o sobě existující) nebo těžko vysvětlovat, jaká je povaha „dobra“. ... Snáze mravnost vysvětlíme, pokud nebude záviset na nějakých argumentovaných pravdivých výrociích a teoriích, ale na pocitech, emocích...
- Příklad přístupu v duchu emotivismu: A.J. Ayer 1910- 1989 - *Jazyk, pravda a logika* 1936, nebo též Charels Leslie Stevenson
- Slabá místa emotivismu:
 - Zdá, se, že nevysvětluje mravnost do dostatečně: - nebere mravní soudy jako vědění nebo pravdivé soudy.
 - může se měnit míra emoce: od velmi emotivní po skoro neemotivní.
 - emoce neumožňují vědecký systematický přístup k řešení morálních dilemat.
 - chybí využití rozumové složky morálky, která je v některých příkladech nutná – kvůli nestrannosti, atd.

Preskriptivismus

- Preskriptivismus má dva základní rysy: Neexistují mravní pravdy – přesvědčení, že by byla pravdivá
- Jsou to pouze univerzální, zevšeobecněná přesvědčení či touhy
- Předpokládá : Lidskou svobodu (Sartre)
- Racionalitu (Hare)
- Aby byl člověk racionální, musí být a) seznámen s fakty, b) mít představivost, c) konsistentní
- Z podmínek racionality vyplývá zlaté pravidlo etiky.
- Problémem je , že se nejedná a mravní sdělení, která by měla pravdivostní a ontologickou hodnotu. Je věcí rozhodnutí, přesvědčení, touhy.

Kulturní relativismus

- Mravní přesvědčení, nebo mravní výrok, může být i vyjádřením kulturně podmíněného sdělení – tzv. kulturní relativismus. Kulturní relativismus má tendenci předkládané mravní výroky vidět jako nutně spojeny se společností (kulturou) a tím člověk ztrácí svobodu vědomého rozhodnutí. Tento výrok znamená v kulturním relativismu, že „moje společnost považuje rasismus za nepřijatelný“. Kulturní relativismus může být znakem pouze ranného stádium mravního vývoje. (např. Gensler, str.3.) Základem – zdrojem – morálního hodnocení je společnost.
- Hodnotový relativismus: dojde-li ke ztrátě zdání přirozené platnosti norem (tj. jaké hodnoty člověku jsou cestou ke štěstí). Důsledkem je ztráta hodnot a kritérií pro stanovení toho, co je to morální jednání.
- Kultura (z řady definic): síť symbolů a jejich významů, budována lidmi společně se adaptujícími na změny. Je nositelem specifických hodnot.

Subjektivismus

- Pozice subjektivismu je podobná intuicionismu, ale může být založena i na individuální vůli nebo osobním přesvědčení, ne jen na pocitech. To lze vyjádřit např. takto: Řeknu-li že „X je dobré“, znamená to „mám rád X“.
- Příklad: David Hume (1711-1776). Je považován za skeptika, jelikož pro něho mravní poznání není možné – je považován za nekognitivistu. Mravní sdělení není sdělení, které něco sděluje jako např. „tráva je zelená“. Mravní výroky jsou nedokazatelné logicky: např. nelze logicky dojít k závěru, že když je společnost proti krádežím, neměl bys krást...
- Z toho, že něco je (např. fakt že se nekrade) logicky nevyplývá, že by něco mělo být (imperativ nekrad'!)
- Jedná se o mezeru, kterou **nelze překlenout subjektivním přesvědčením** – to je nelegitimní skok z faktů k mravnímu stanovisku.
- Jakákoliv morální teorie zobecnělá je nevědecká, nepodložená na faktech, ale pouze na shodných pocitech.

Kritika Humova subjektivismu

- mezera mezi fakty a mravním přesvědčením je umělá: existují fakta spojená s mravním přesvědčením (např. dluh, peníze, ... jedná se o reálná fakta o sociálních eticky hodnotových soudech)
- nelze říci, že tyto výroky jsou buď pouze morální, nebo pouze faktická
- existuje pojmový fakt, který v sobě nese tuto mravní přesvědčení – např. slib
- těžko souhlasit s výrokem „Hitler byl zlý“ jako pouze s výrazem subjektivního pocitu jednotlivce (tzn. „já osobně Hitlera nemám rád“). Toto tvrzení považujeme z daných faktů spíše za objektivní

Etický relativismus

- Obecně: Etické (mravní) soudy jsou považovány za relativní vůči něčemu: Např.
 - vůči kultuře – kulturní etický relativismus,
 - vůči době – historický etický relativismus apod.
 - Vůči společnosti – společenský relativismus
 - A další
-
- Důsledkem je, že chybí pevný základ mravní hodnoty, podklad mravního soudu
 - Je základem postoje, u něhož není možné se opřít např. o vědomí, že některé skutky jsou zlé samy o sobě. Jejich mravní nepřijatelnost je vázána na dobu, společenský systém atd.
 - Základem tohoto přístupu k etice není povědomí o ontologicky pevných hodnotách (např. Platón a jeho idea dobra je příkladem hodnoty, která odolá jakémukoliv relativismu, nebo Kant).
 - Příkladem etického relativismu je např. Nietzsche a jeho druh morálky otroků (dle obvyklých interpretací), neboť mravní dobro u něho závisí na vztahu člověka k ostatním.

Literatura

- Thompson *M. Přehled etiky.* Praha: Portál 2004.
- Anzenbacher, A. *Úvod do etiky.* Praha: Academia, 2001.
- (Robinson, Garratt)
- Popkin, s. 74 a další